

**КОМПАРТІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ОСВІТНІХ
ЗАКЛАДІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ: РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ
1940-Х–1950-х рр.**

Аналізується радянська історіографія 1946-1959 рр. про участь компартійних організацій Західної України у процесі повоєнної відбудови освітнього процесу.

Ключові слова: *Комуністична партія, ідеологія, пропаганда, виховний процес*

На сучасному етапі розвитку вітчизняної історичної науки особливо актуальною є проблема об'єктивної історіографічної характеристики радянської наукової літератури, яка стосується діяльності Комуністичної партії СРСР в усіх сферах суспільно-політичного життя. В цьому контексті важливе значення відіграють праці радянських дослідників, пов'язані з висвітленням ролі компартійних організацій у перебудові навчально-виховного процесу в західних областях УРСР, після їх приєднання до УРСР та звільнення від німецько-фашистських загарбників.

Актуальність аналізу проблеми підтверджується тим, що існує багато вітчизняних публікацій пов'язаних з характеристикою ролі Компартії у процесі докорінного реформування освітньої сфери західноукраїнських земель після закінчення Великої Вітчизняної війни.

Великий інтерес до історіографічної характеристики ролі компартійних організацій у процесі відродження освіти в повоєнний час зумовлений тим, що аналізуючи публікації повоєнного часу, можна збагнути роль, методи та завдання компартійно-державної системи у налагодженні зруйнованої інфраструктури в Україні, дослідити особливості післявоєнного становлення навчально-виховного процесу на західноукраїнських землях.

Очевидно, що характеристика проблеми тісно пов'язана з популяризацією ролі Комуністичної партії у процесі відбудови системи української освіти. Відповідно до вимог часу, вітчизняні публіцисти та історики в повоєнний час, першочергове значення приділяли висвітленню провідної ролі партії у підвищенні ефективності освіти.

Український дослідник В.Л. Варецький одним з перших висвітлив стан та перспективи численних соціалістичних перетворень які проводила Компартія у освітніх закладах західних областей УРСР [1].

В подальшому з'являються численні подібні праці вітчизняних науковців, які не суперечать офіційній радянській ідеології та всіляко підтримують існуючий політичний курс держави. Важливість цих праць для режиму підтверджується тим, що вони слугували міцним ідеологічним підґрунтям для утвердження радянської політичної системи на щойно приєднаних до УРСР західноукраїнських землях.

Обґрунтування правильності сталінського курсу розбудови системи освіти побачило відображення у ґрунтовній монографії Л.Ф. Корнієць, яка опублікована в 1950 р. [2].

Автор детально охарактеризував з позитивної сторони соціалістичні нововведення у західноукраїнських областях, частково розкрив значення партійних організацій у процесі відбудови системи освіти.

В повоєнний час з'являються публікації з фактами оновлення діяльності парторганізацій у зв'язку з переходом держави до мирного будівництва. Багато місця у працях науковців відводиться процесам відновлення діяльності закладів освіти виключно завдяки наполегливій організаційній праці парторганізацій, які консолідували радянське суспільство в процесі відновлення народного господарства. Прикладом слугує дисертація П.М. Яцкова, присвячена діяльності партійних організацій Західної України, зокрема відбудові освітньої галузі на Прикарпатті. В науковому дослідженні історик використав документальні матеріали архіву Станіславської області УРСР, показав керівну роль партійних організацій у відновленні

освітнього процесу на Західній Україні [3]. П.М. Яцків доводить неможливість відбудови державної інфраструктури без участі у всіх цих процесах Комуністичної партії.

В численних наукових працях 1946–1959 рр., займають чільне місце відомості про активну боротьбу компартійних організацій з різного роду «ворогами», які виступали проти встановлення радянської влади на Західній Україні [4]. В них подається інформація про втручання у освітній процес марксистської ідеології задля пошуків ворогів влади. Детально описуються цитати класиків марксизму-ленінізму щодо розбудови держави та керуючої ролі Комуністичної партії у відновленні навчання в закладах освіти.

Особливістю цих праць є однобічний характер викладу матеріалів. Автори обмежені у висновках, жодним словом не охарактеризовані негативні сторони процесу радянзації західноукраїнських земель.

Водночас важливим напрямком ідеологічної роботи партійних організацій у повоєнний час стала боротьба з українським націоналізмом у закладах освіти УРСР. Акцентувалася увага на західноукраїнських областях, де владою велася активна боротьба з так званим «буржуазним націоналізмом». У зв'язку з цим партійні організації спонукали педагогів вести активну пропагандистську діяльність у навчальних закладах, заперечуючи та відкидаючи всі постулати української національної ідеї. Не дивно, що в повоєнні роки, зважаючи на накази ідеологів партії, з'явилася маса публікацій присвячених даній проблемі. В 1950 р. побачила світ книга Л.В. Гаркуші з красномовною назвою «Завдання істориків у боротьбі за викорчовування залишків ідеології українського буржуазного націоналізму» [5].

Публікація стала своєрідним закликком для викладачів та вчителів історії, пильно вистежувати різного роду «ворогів» та відважніше боротися з українською національною ідеєю.

Більш рішуче налаштований на боротьбу з націоналізмом історик В.Л. Варецький, який фактично закликав до нових безжальних «чисток» націоналістів серед західноукраїнського населення [6].

Виконуючи вказівки партії, автор приводить приклади, щоправда не доведені на конкретних фактах, антидержавної діяльності українських націоналістів. Характеризуючи книгу з сучасної точки зору, очевидний її заангажований ідеологічний зміст, адресований педагогічним працівникам для активізації боротьби з вигаданими автором ворогами народу.

Після смерті Й. Сталіна в березні 1953 р., поступово поширюється процес десталінізації, який безпосередньо позначився і на тематиці наукових публікацій. В цей час фактично зникають зі сторінок літератури, періодичних видань заклики до необхідності проведення репресій проти різних соціальних категорій населення. Натомість продовжує з'являтися література яка популяризує непомітні позитивні зміни в житті людей Західної України після возз'єднання з УРСР. Невідповідність тогочасних наукових праць реаліям суспільно-політичного життя зараз очевидна. Однак у повоєнний час більшість людей в СРСР вірили в швидке і «безболісне» повоєнне відновлення інфраструктури в Західних областях України.

Прикладом такого роду публікацій слугує монографія Б.М. Бабій [7]. В ній йдеться про необхідність швидкої ліквідації наслідків фашистської навали та залишків українського націоналістичного руху. На думку автора, всебічна ідейно-виховна робота партійних організацій спонукала глибокі зміни забезпечивши утвердження марксистсько-ленінської ідеології у вітчизняних навчальних закладах.

У 1954 р. захищене дисертаційне дослідження Г.К.Потоцького [8]. Автор на ґрунтовному науковому рівні дослідив проблему впливу партійних організацій на виховний процес у вітчизняних закладах освіти. Також в цей час з'являється монографія, присвячена передовій ролі Компартійних організацій в процесі подальшої ідеологізації вітчизняної освітньої сфери [9].

Після XX з'їзду КПРС відбулися важливі зміни в суспільно-політичному житті держави. Посилився процес десталінізації, який суттєво вплинув на демократизацію суспільно-політичного життя. Змінилися деякі тенденції у історіографії піднятої проблеми. Розпочався новий етап у характеристиці історичного минулого. Дослідники частково позбавились ідеологічних пут сталінізму, що значно додало науковій цінності публікаціям.

Намагаючись популяризувати діяльність Комуністичної партії на західноукраїнських землях, дослідники акцентують увагу на позитивних змінах, які відбулися завдяки радянській

владі. Порівнюють існуючу та попередню системи освіти, вказуючи на недоліки «буржуазної» педагогіки та замовчують численні негаразди в закладах освіти.

Зокрема стійкою тенденцією є висвітлення поширення освіти серед широких народних мас. Так, керівна роль партії в процесі ліквідації неписьменності висвітлена в працях О.К. Зубань [10].

Продовжуючи всебічну характеристику впливу партійних організацій на становлення і розвиток вітчизняної освітньої галузі, заслуговує на увагу монографія В.Ю. Маланчука, особливістю якої є відсутність ідеалізації постаті Й.Сталіна, однак возвеличення ролі Комуністичної партії у відбудовчих процесах держави продовжується [11].

Велике наукове значення у контексті історіографічної характеристики впливу партійних організацій на освітній процес повоєнної України мають регіональні збірники наукових статей. З них дізнаємося про конкретні заходи з ідейно-політичної роботи партійних організацій в закладах освіти. Незважаючи навіть на те, що в змісті праць не йдеться про глибокий аналіз стану освітньо-виховного процесу, публікації мають велике значення, через характеристику ролі українських парторганізацій в освітньому просторі держави.

Значний масив інформації щодо діяльності партійних організацій у повоєнний час міститься у монографії В.М. Дриля, яка частково аналізує стан українських закладів освіти [12]. На її сторінках дослідник обґрунтував основні завдання партійних організацій, виокремивши їх роботу в вітчизняних закладах освіти задля побудови міцної радянської держави.

Праця Л.В. Назарової має яскраво виражене політичне підґрунтя, де ідеалізується процес запровадження радянської влади на щойно звільнених від загарбників землях, шляхом „пролетарського наступу” на українські заклади освіти [13]. Безпосередньо висвітлюється роль компартійних організацій у відновленні освітнього процесу. Також дослідниця на прикладі Львівської області відобразила вплив Компартії на викладачів та студентів вищих навчальних закладів. Характеризує діяльність партійних організацій щодо підвищення рівня викладання, якості семінарських, лекційних занять. Очевидно, що особлива увага Л.В. Назарової приділена ідеологічній роботі серед студентів та викладачів через теоретичні конференції, як одного із численних засобів комуністичного виховання.

Аналогічні проблеми стали предметом наукової характеристики у дослідженні відомого вітчизняного історика Р.П. Ростікуса [14]. У праці висвітлюється керівна роль Комуністичної партії у організації навчального процесу в Львівському університеті.

Аналізуючи історіографію впливу компартійних організацій на відновлення закладів освіти, слід звернути увагу на те, що помітну роль у освітньому середовищі повоєнної України займали комсомольські організації, які від імені молодіжного крила партії впливали на студентське середовище [15].

Таким чином, історіографічний аналіз радянських наукових праць, які були опубліковані в повоєнний час, засвідчує те, що вітчизняні дослідники характеризували події освітнього життя у тісному взаємозв'язку з офіційною радянською ідеологією. Це свідчить про наявність міцного політичного підґрунтя, яке слугувало опорою для збільшення авторитету партії, її особливого місця у процесі відбудови освітньої сфери після звільнення території України від німецько-фашистських загарбників.

У подальшому існує необхідність продовжити об'єктивну характеристику радянських наукових праць для усвідомлення всіх особливостей впливу державної системи на заклади освіти в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Варецький В. Соціалістичне будівництво в західних і Закарпатській областях УРСР / Варецький В. – К. : Укрполітвидав, 1946. – 15 с.
2. Корнієць Л.Р. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР / Корнієць Л. – К. : Держполітвидав УРСР, 1950. – 342 с.
3. Яцков П.М. Культурные преобразования на Станиславщине за годы Советской власти (1939–1949): автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата ист. наук / П.М. Яцков. – К., 1951. – 15 с.

4. Шевченко Ф.П. Борьба за Радянську владу на Закарпатській Україні / Ф.П. Шевченко. – К., 1950. – 92 с.; Кулик І. Борьба трудящих Західної України за Радянську владу і возз'єднання з Радянською Україною / І. Кулик. – К.: Госполитиздат, 1951. – 51 с.
5. Гаркуша Л.В. Завдання істориків у боротьбі за викорчовування залишків ідеології українського буржуазного націоналізму / Л.В. Гаркуша // Наукові записки інституту історії України АН УРСР. – К., 1950. – С. 96–111.
6. Варецький В.Л. Українські буржуазні націоналісти – найлютіші вороги українського народу: стеногр. публ. лекції / В.Л. Варецький. – К., 1952. – 44 с.
7. Бабій Б.М. Возз'єднання Західної України з Українською РСР / Б.М. Бабій. – К.: Вид-во АН УССР, 1954. – 193 с.
8. Потоцкий Г.К. КПСС в борьбе за воспитание трудящихся западных областей Украины в духе пролетарского интернационализма (1944–1952 гг.): автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. ист. наук / Г.К. Потоцкий. – К., 1954. – 16 с.
9. Бабій Б. М. Возз'єднання Західної України з Українською РСР / Б. М. Бабій. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – 196 с.
10. Зубань О.К. Борьба Комуністичної партії України за ліквідацію неписьменності і малописьменності в західних областях УРСР. До 40-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції / О.К. Зубань. – Львів, 1957. – С. 253–268.
11. Маланчук В. Соціалістичні перетворення в західних областях УРСР. – К.: Тов-во для поширення політ. і наук. знань УРСР, 1957. – 48 с.
12. Дриль В.М. Подготовка и марксистско-ленинское воспитание партийных кадров в Украинской партийной организации в 1946–1950 гг. / В.М. Дриль. – Львов: Кн.-журнальное изд-во, 1958. – 67 с.
13. Назарова Л.В. До питання про підготовку та ідейно-політичне виховання інтелігенції у Львівській області 1946–1950 рр. З історії революційно-визвольної боротьби і соціалістичних перетворень в західних областях України / Л.В. Назарова. – Львів, 1959. – 156 с.
14. Ростикус Р.П. Ідейно-виховна робота у вузах західних областей України / Р.П. Ростикус // Наукові записки (Чернівці). – 1959. – С. 39–57.
15. Нам партія силу дала. (З історії комсомольської організації Львівського державного університету імені Івана Франка) / Від. ред. Черненко А.М. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1960. – 92 с.

R.M. KRAYNIK

**COMMUNIST PARTY ORGANIZATIONS ARE IN POST-WAR RENEWAL OF
EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF WESTERN UKRAINE: SOVIET
HISTORIOGRAPHY OF THE SECOND HALF 1950th – 1940th**

Analyses is soviet historiography 1946-1959 about participation of communist party organizations of western Ukraine in the process of post-war renewal of educational process.

Key words: *Communist party, ideology, propaganda, educate process*

P.H. КРАЙНИК

**КОМПАРТИЙНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ПОСЛЕВОЕННОМ ВОЗОБНОВЛЕНИИ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАВЕДЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ:
СОВЕТСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 1940-х – 1950-х гг.**

Анализируется советская историография 1946–1959 гг. об участии компартийных организаций Западной Украины в послевоенном восстановлении процесса образования.

Ключевые слова: *Коммунистическая партия, идеология, пропаганда, воспитательный процесс*